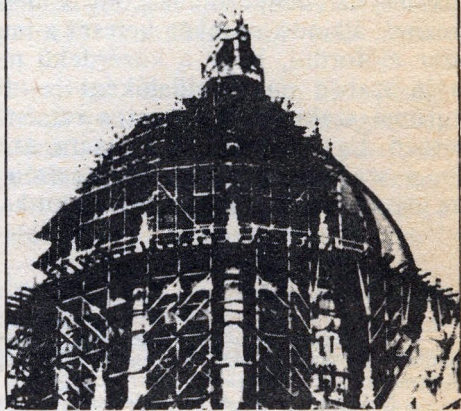

Lukács György: A demokratizálódás jelene és jövője

Lukács György 1968-ban könyvet írt a szocialista demokrácia esélyeiről. Egy interjúban úgy nyilatkozott, hogy elképzeléseinek beigazolódása vagy megcáfolódása mintegy húsz évvel a könyv megjelenése után lesz megállapítható. Megítélése szerint ugyanis a műben felvázolt alternatívák társadalmi tudatosítása döntően hozzájárulhat a helyes alternatíva választásához és megvalósulásához. *A demokratizálódás jelene és jövője* húszesztendőes késséssel, 1988-ban került kiadásra...

A könyv megírásának a gazdasági reform körüli viták adtak közvetlen aktualitást. Lukács szerint egy valóban eredményes gazdasági-gazdálkodásbeli reformnak elengedhetetlen előfeltétele a következetes szocialista demokratizálás: a sztálini típusú hatalomgyakorlás felváltása széles körű tömegdemokráciával, tanácsmozgalommal, a termelők önkormányzatával. Alapfeltevésként fogja fel az egyik Lukács-interjú címe: *Először demokrácia, azután gazdasági reform*. A szerző a társadalom egész életfolyamatát átfogó, alapszerkezetét megváltoztató, általa radikális reformnak nevezett átalakulás híve. Nézeteit az ökonomista és a bürokratikus reformelképzelésekkel vitatkozva fejti ki. Az előbbiek – hangsúlyozza – naiv illúziókat táplálnak a nyugati gazdaságszervezési módszerek, valamint az általános piaci konkurencia hazai alkalmazhatóságával kapcsolatban. A központi tervezőapparátus pedig – kiváltságainak megőrzése érdekében – csak formális modernizálások végrehajtására törekszik, amelyek nem érintik a régi struktúra lényegét.

Lukács György A demokratizálódás jelene és jövője

Lukács értelmezése szerint a sztálinizmus időszaka nem zárult le Sztálin halálával – továbbra is ennek korszakát éljük. A személyi kultusz elítélése és az időközben bekövetkezett változások, amelyeket éppen a sztálinista hatalomgyakorlási mechanizmus konzerválása céljából hajtottak végre. Úgy látja, hogy a sztálinizmus alapismérve az egész társadalmat átfogó bürokratikus manipuláció, amiből szervesen következik elmélet és taktika viszonyának megfordítása. A mindenkori taktikának, a napi politikai megfontolásoknak folyamatosan alárendelődik az

elmélet és a politikai stratégia. A társadalomelmélet egésze – végső soron – a közvetlen politikai célok kiszolgálójává válik, és e rövid távú célok gyakori változásait követve maga is ismételten átalakul. Mivel a nagy társadalmi feladatok eltűnnek belőle, ténylegesen lefokozódik a hatalmi taktika szintjére. A tömegek fokozatosan hozzászoknak ahhoz, hogy életüket a monopolisztikus politikai hatalom jogi, intézményi stb., tehát formális (bürokratikus) szabályozással irányítsa. A társadalmi folyamatok adminisztratív szabályozásának hatására a társadalmi kérdésekkel szemben közönyösekké válnak.

A Kelet-Európában kialakult társadalomstruktúrát – mutat rá Lukács – Sztálin és az utódok egyaránt a szocializmus normális állapotának minősítik. A bürokratikus mechanizmusok – kisebb módosításokkal – továbbélnék, és a köztudatba a szocializmus jellemzőiként vonulnak be. A tanácsmozgalomra, közvetlen részvételi demokráciára utaló tendenciák, illetve mozzanatok lényegében teljesen felszámolódtak és feledésbe merültek. Mind a nagypolitikából, mind saját mindennapi életük irányításából eltűnt a tömegek öntevékenysége.

A sztálinizmus mellett – állapítja meg Lukács – a parlamentáris rendszer a másik olyan hatalmi forma, amely sikeresen tartja távol a tömegeket az érdemi közéleti tevékenységtől, saját társadalmi ügyei intézésétől. A polgári demokráciák lényegesen finomabb, rafináltabb manipulációt alkalmaznak, de történelmileg kialakult politikai automatizmusaik szintén meggátolják, hogy a társadalmi-politikai folyamatok tényleges alanyaivá váljanak az állampolgárok. A politikai felépítmény eszményítése szervezen nő ki a tőkés szisztémából: végső fokon a termelésbeli erőviszonyokhoz igazodik a parlamentáris demokrácia, és éppen az a feladata, hogy elterelje a

figyelmet a rendszer anyagi alapjairól. Öntörvényű, az egyes egyén által nem befolyásolható mechanizmusa azt az alapvető célt szolgálja, hogy a tömegek számára elfedje az egyének formálisan egyenlő politikai és lényegileg egyenlőtlen gazdasági jogai (vagyis az eszmei és a materiális jogai) közötti ellentétet.

Lukács elemzése szerint a modern polgári demokráciákban a hatalomgyakorlás két legfőbb eszköze: 1. egy mindenoldalú, apró részletkérdésekre is kiterjedő (információs, fogyasztási, politikai stb.) manipuláció; 2. a gazdasági, ideológiai és politikai élet, valamint a jogrend formalizált szabályozása (ezáltal bürokratizmusa). „Az emberek ötévenként egyszer leszavaznak valamiről, s attól fogva a sorsuk a bürokrácia kezében van.”

A vázoltak függvényében Lukács leszögezi, hogy a kelet-európai régió a következő alternatíva előtt áll: szocialista demokratizálódás vagy sztálinizmus. Más szavakkal: a rendszer radikális reformja, azaz valóságos tömegmozgalom, tömegdemokrácia megteremtése, vagy több évtizedig is elhúzódó válság. Az alapkérdést tekintve – hangsúlyozza – sem egy önmagában álló gazdasági reformkísérlet, sem bizonyos polgári demokratikus mechanizmusok átvétele nem jelent kiutat. Úgy ítéli meg, hogy a rendszer mind-ehdig kihasználatlan legfőbb tartaléka a tömegek társadalmi érdeklődésének felkeltésében, közéleti aktivitásának, társadalmi öntevékenységének kibontakoztatásában rejlik. A dolgozók távoltartása a termelési kérdésektől, az érdemi társadalmi döntésektől, a politikai akaratnyilvánítástól általános fátsultságot, érdektelenséget eredményez a tényleges részvételük nélkül zajló társadalmi folyamatokkal kapcsolatban. E helyzetben változtatni csak a társadalmi ügyek intézésének olyan átfogó demokratizálásával lehet, amely sorsuk uraivá, társadalmi kör-

nyezetük alanyaivá teszi az embereket. Egy így felfogott szocialista demokratizálódásnak – mutat rá Lukács – az egyének személyes érdeklettségére kell épülnie, ezért a mindennapi élet területéről, annak egyszerű, de közvetlen emberi kapcsolatokon nyugvó folyamataiból kell kiindulnia. A mindennapi élet spontán, nem formalizált, mindenkor a résztvevők által alakított demokratizmusából azután szervesen nő ki egy olyan gazdasági, politikai, kulturális

gyakorlat, amely dinamikusan igazodik a tömegek törekvéseihez, mozgásához. Ebben az esetben a legkülönbébb társadalmi feladatok ellátása a fizetett hivatalnokok, bürokratikus apparátusok hatásköréből maguknak a közvetlenül érdekelteknek a hatáskörébe kerül át, és a társadalmi és az állami élet nem önállósulhat a társadalmilag cselekvő egyénekek szemében. (Magvető)*

Tütő László

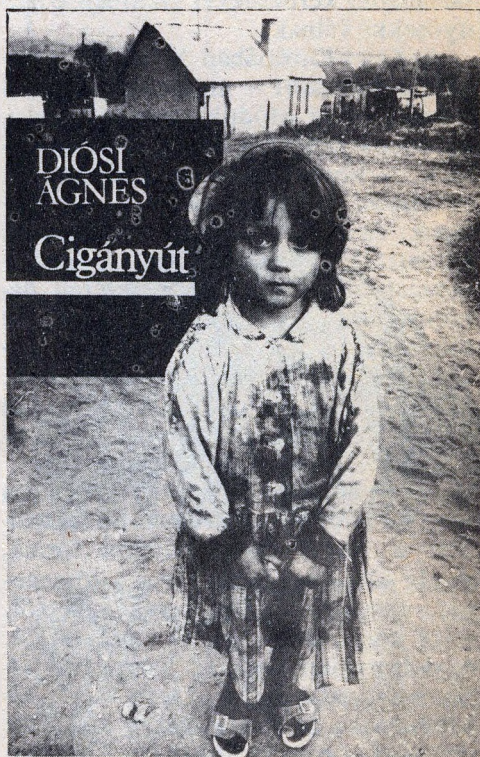
*A recenzió másodközlés. A Kritika c. folyóirat 1989/12-es számából vettük át.

Diósi Ágnes: Cigányút

A mai magyar társadalmat számtalan ellentmondás, probléma feszíti. Átalakulóban van a nemzetközi helyzet is. Az egész közép-kelet-európai régió radikális, demokratikus metamorfózison megy keresztül. Évtizedek óta elzárt szelepeket nyitott meg ez a megújulás. Elemi erővel törtek fel olyan érzések; mint az egészséges nemzeti identitástudat, a közép-kelet-európai népek sorsközössége, a jogállamiság, az igazi demokrácia megvalósításának igénye.

A nemzetközi fórumokon gondolkodásunk, értékítéletünk, megnyilvánulásaink „európai szintre” emelkedtek, ugyanakkor belső viszonyaink megítélésénél, belső problémáink megoldásában már nem ilyen kedvező a helyzetünk. Különösen a magyarországi kisebbségi csoportokhoz való viszonyunk vonatkozásában lesújtó a kép. A hivatalosan elismert nemzeti-ségieket (a németeket, szlovákokat, délszlávokat, románokat) illetően komoly lépéseket tettünk, de a többi kisebbséget mintha elfelejtettük volna.

A Drakula-diktatúra magyarellenes, és egyben minden kisebbségi csoportot sértő politikájá sokakat felháborított, az viszont keveseknek jutott

eszébe, hogy milyen mérhetetlen nehézségekkel kell megküzdenünk az egyszerű létezésért hazánk legnépesebb kisebbségi csoportjának, a cigányságnak. E téren mintha elfelejtettük volna európai mivoltunkat. Mély történelmi gyökerekkel rendelkező előíté-